

DÖNÜŞEN KAMUSAL MEKÂN: İSTANBUL-GÖKTÜRK ÖRNEĞİ* TRANSFORMING PUBLIC SPACE: ISTANBUL-GÖKTÜRK CASE

Ülkü ÇELEBİ GÜRKAN**
Nuray ÖZASLAN***

Öz

Tarih boyunca değişen yaşam biçimine bağlı olarak kentlerin barındırdığı kamusal alanların niteliği de değişmiştir. Kamusal mekân işlevsel ve morfolojik olarak farklılaşan özelliklerine rağmen kentsel artikülasyonu kuran öğedir. Kamusal mekân bir ayırıştırma alanı değil buluşturma mekânıdır. Postmodern dönemde ortaya çıkan yeni sosyolojik ve ekonomik gerekçeler nedeniyle kentsel mekânı oluşturan yapı adaları kentsel bütünlüğe ve kentin kamusal niteliğine karşı özelleşmiş alanlar ortaya çıkarmaktadır. Planlı ancak parçalı bu yapı adalarının kentle oluşturdukları arayüzler yapısal ve işlevsel özellikleri nedeniyle bir sınıra dönüşmüştür. Bu durum sınırları kentsel artikülasyonun yeni ögesi olarak incelenmeyi gerektirmektedir. Bu dönemde kamusal mekânlar benzer sosyo-ekonomik gruplar tarafından paylaşılan, diğer insanlardan fiziksel olarak izole edilmiş kapalı, homojen, özel mekânlar haline gelmeye başlamıştır. Bu bağlamda postmodern kentsel uygulamaların bir yansıması olan kapalı siteler, postmodern dönemde kamusal mekânının niteliğini etkileyen önemli kentsel unsurlardır. Bu çalışma postmodern dönemin özelliklerinden biri olan bu kentsel kamusal mekânın niteliğinin değişmesi durumunu İstanbul'daki Göktürk örneği üzerinden tartışılmıştır.

Bu çalışmanın amacı; modern dönemden postmodernizme kamusal mekânın dönüşümünü "sınır" kavramı üzerinden incelemek ve bu kavramın kamusal mekânla ilişkisine kapalı konut yerleşimleri çerçevesinden bakarak; teorik bulguları İstanbul-Göktürk örnekleme üzerinden gerçekleştiren ve sistematik gözlem çalışmasına dayanan bir alan çalışmasıyla tartışmaktır. Çalışma kapsamında öncelikle sınır kavramı ve kamusal mekân ile ilişkisi incelenmiştir. Alan çalışması kısmında ise kapalı konut alanlarının meydana getirdiği postmodern bir kentsel mekân düzenlemesi içerisinde kamusal mekânın dönüşümü morfolojik analizler ve sınır-kenar analizleri olmak üzere iki alt aşama içerisinde analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda Göktürk'te kapalı siteler ile kamusal mekânın sınır ilişkisinin irdelenmesi sonucunda kamusal mekânın örgütlenmesi ile gelişecek bir kentsel alan düzenlemesi olmaksızın bu mekânların giderek yok olduğu görülmektedir. Göktürk tümüyle planlanmış, rijit, içine kapalı kentsel örüntülerin yan yana gelmesiyle oluşan ve kentsel artikülasyona olanak vermeyen yapıyla kapalı bir kentsel alan haline gelmiştir. Çevresindeki kamusal mekânı güçlü teknolojik ve yapısal sınırlarla kendinden ayırarak bu alanları kullanılmayan boş mekânlara çevirmektedir. Kamusal mekânlar kentliler için ulaşılamayan, kullanılmayan ve geçirimsiz mekânlar haline gelmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mekân, Morfoloji, Sınır, Modern, Postmodern, Göktürk.

Abstract

Depending on life styles changing throughout the history, the nature of public spaces included in provinces has also changed. Public space is the only element that establishes urban articulation in spite of its functionally and morphologically differing features. The public space is an area not distinguishing but bringing people together. Due to sociological and economic reasons arising in postmodern period, city blocks that constitute urban space create privatized areas against urban integrity and public nature of urban. The interfaces that have been created by these planned but segmented city blocks with urban have transformed into a boundary due to their structural and functional features. This situation requires borders to be investigated as a new element of urban articulation. In this period, public spaces has get started to become indoor, homogeneous, private spaces occupied by similar socio-economic groups and physically isolated from other people. Indoor buildings that are the reflection of postmodern urban practices in this sense are important urban elements affecting the nature of the public space in postmodern period. The present study was discussed the issue regarding the change in the quality of urban public space, through the case of Göktürk in Istanbul.

The aim of this study is to review the transformation of the public space from modern period into postmodernism through the concept of "boundary", and to discuss theoretical findings through a fieldwork performed through Istanbul-Göktürk case and based on systematical observation investigating the relation of this concept with public space from the perspective of indoor housing settlements. Primarily, its relation with the concept of boundary and public space was reviewed in the study. The transformation of public space, in the scope of space arrangement in the postmodern urban wherein indoor housing spaces are included, was analyzed through two sub phases, including morphological analyses and borderline-edge analyses. As a result of the analysis of the boundary relationship between indoor buildings and public space, it was seen that public spaces will gradually disappear over time in case of the lack of space arrangement for the urban that will make progress and of organized public spaces. Göktürk, with its structure, fully planned, rigid, introvert, formed by coming urban patterns side by side, and not allow urban articulation, has become an indoor urban area. It transforms public spaces around itself into unused spaces by separating them from itself by durable, technological, and structural boundaries. Public spaces have become inaccessible, unused, and impermeable spaces for citizens.

Keywords: Public Space, Morphology, Boundary, Modern, Postmodern, Göktürk.

* Bu makale; Ülkü ÇELEBİ GÜRKAN tarafından Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Doktora Programında Prof. Dr. Nuray ÖZASLAN danışmanlığında 2017 yılında tamamlanan "Postmodern Dönemde Kamusal Mekânın Dönüşümünün Kapalı Siteler Üzerinden İncelenmesi: İstanbul, Göktürk Örneği" başlıklı yayınlanmamış doktora tezinden üretilmiş olup 15-17 Aralık 2016 tarihleri arasında Özyeğin Üniversitesi'nde düzenlenen "İstanbul ve Konut Kültürü: Değişim, Dönüşüm, Devamlılık Sempozyumu"nda sunulan "Postmodern Konut Çevrelerinde Kamusal Mekânın Dönüşümü: İstanbul Göktürk Örneği" başlıklı bildirisinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş halidir.

**Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Mühendislik - Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü, ulku.celebi@gmail.com

*** Prof. Dr., Eskişehir Teknik Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım Fakültesi, Mimarlık Bölümü, nozaslan@eskisehir.edu.tr

1. GİRİŞ

İçinde bulunduğu tarihsel bağlamın toplumsal, ekonomik, sosyo-kültürel, politik ve teknolojik dinamiklerin etkisiyle değişen kentsel yapı bu dinamiklerin bir ya da birkaçının müdahaleleriyle değişir, dönüşür, parçalanır ve yeniden kurgulanır. Sürekli devinim halinde dönüşen kentin ögeleri, işlevi ve morfolojisi de değişir. Toplumsal hayatın tezahür ettiği ortak yaşam alanı olarak kent aslında tarihsel bir artikülasyondur. Ancak postmodern dönemde ortaya çıkan yeni sosyolojik ve ekonomik koşullar nedeniyle kentsel mekânı oluşturan yapı adaları kentsel bütünlüğe ve kentin kamusal niteliğine karşı özelleşmiş alanlar ortaya çıkarmaktadır. Planlı ancak parçalı bu yapı adalarının kentle oluşturdukları arayüzler yapısal ve işlevsel özellikleri nedeniyle bir sınıra dönüşmüştür. Global iletişim ve bilgi çağıyla şekillenen yeni kentsel örüntünün sınır kavramıyla kurduğu ilişki farklılaşmaktadır. Kapalı konut alanları, alışveriş merkezleri, ofisler gibi yeni kentsel yaşam biçimleri sunan ortamların fiziksel mekâna eklenmesiyle karmaşıklaşan kent ortamında sınır kavramı kentsel yeniden yapılanma programının temel öğelerinden biri haline gelmiştir. Postmodern dönemde bir yandan küresel değerler ve haklar vurgusu yapılırken bir yandan da çeşitli nedenlere bağlı olarak toplumsal kutuplaşmaların arttığı, mega kentlerde ortaya çıkan özel alanların mekânsal ve teknolojik olarak oluşturulan güvenlik sınırları ile tanımlandığı görülmektedir. Bu noktada sınır kavramının kentsel artikülasyon ile ilişkisi incelenmesi gereken önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İstanbul önce bir “dünya kenti” olması, ardından bir metropole evrilmesinde geçen süreçte her dönemde artan bir hızla dönüşen bir kentsel artikülasyon ve katmanlaşma süreci sonucunda oluşmuş; bu artikülasyonun izlerini sergileyen tarihsel katmanlardan meydana gelmiştir. Postmodern olarak adlandırılan süreçte kentin yapılanması üst gelir grubuna yönelik konut alanları ve özelleşen kamusal mekânlar ile tüketim odaklı mekânsal düzenlemeler ile sürmektedir. Kente yeni eklenen sosyal ve mekânsal örüntüler kimi zaman belirsiz sınırlarla birbirlerine eklenerek var olurken kimi zamanda rijit sınırlarla içine kapanmış, kentsel mekândan ayrılmıştır. Kentsel mekân kapalı yapı adalarının fiziksel, teknolojik ve sosyo-ekonomik güvenlik sınırlarından oluşan morfolojisi ile yeni bir kurguya dönüşmektedir. Bu süreçte işlevi, mekânsal niteliği ve morfolojisi değişen kentsel öğelerden biri kamusal mekânlardır.

Bu çalışmanın amacı postmodern dönemin kamusal mekânın niteliği üzerindeki etkisini incelemek ve kentsel dokunun patolojik olarak tanımlanabilecek yeni eklenme stratejisini sınır kavramı bağlamında incelemektir. Çalışma kapsamında bölgesel ya da ulusal farklılıkları her zaman ancak tarihsel dönemine göre değişen biçimlerde belirten sınırların günümüzde giderek toplumsal ayrışmanın aracı olduğu vurgulanarak, kamusal alanın tezahür ettiği kentsel alanlara artiküle olan yeni toplumsal oluşumların mekânsal sınırları ele alınarak morfolojik özellikleri incelenmiştir. Çalışmada İstanbul kent merkezi dışında yer alan ve 1990 yılından beri kentle bilinçli olarak artiküle ol(a)mayan ve dışı kapalı yapı adalarının sınırlarından oluşan morfolojik yapısıyla Göktük örnek alan olarak seçilmiştir.

2. KAMUSAL MEKÂNIN POSTMODERN DÖNEMDE DEĞİŞEN NİTELİĞİ

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren hızlanan teknolojik gelişmeler sonucunda ortaya çıkan post-Fordist üretim biçimleri, yeni iletişim ve bilişim teknolojileri tüm dünyanın sanal ortamda küresel bir bütünlük olarak algılanmasını sağlamıştır. Bu gelişmelere bağlı olarak 1980 sonrası tüm dünyada etkisi görülmeye başlayan neoliberal ekonomik sistem dünyanın küresel bir üretim ve tüketim alanı olarak görülmesine yol açtı. Küreselleşmeyle değişen zaman ve mekân deneyimleri modern hareketin kapsamlı ve rasyonel mekân düzenlemesini anlamsızlaştırmış ve kentsel mekâna dair yeni yorumların geliştirilmesine neden olmuştur. (Tekeli, 2009). 1950-1960'ların modern kent planlama ilkeleri 1970'lere gelindiğinde eleştirilmeye; modern kent görüşüne karşı postmodern düşünce kentsel mekâna yansımaya başlamıştır (Özaslan, 1996). Modernizmin tek işlevli bölgelerden oluşan kent yapısının kamusal mekânlara zarar verdiği ve modern kentte kamusal mekânın farklı işlevler içeren bölgeler arasında kalan hareket işlevli boşluklara dönüştüğü ileri sürülmüştür (Gehl, 2011; Jacobs, 2011). Postmodern kentsel tasarım yaklaşımları modernizmin konut-dinlenme-iş-ulaşım işlevsel bölgeleme yaklaşımına karşı konut-sokak-mahalle-kent gibi geleneksel kentsel arazi kullanımının hiyerarşik düzenini önermekte; bir kentin en önemli unsurunun kamusal mekânlar olduğuna dikkat çekmektedir (Krier, 1979). Postmodern dönemde kentsel mekân ve sınırlarının yeni düzenleme biçimleri kamusal mekânın yeni niteliğini oluşturmuştur.

Fakat şimdi de kent bu neoliberal yapılanma sürecinde John Friedman'ın ifade ettiği gibi bir işletme gibi planlanıp, işletmecilik ilkeleriyle yönetilmeye başlanmış bu durum kamusal mekânları hızla tahrip edip özelleştirirken; Los Angeles gibi 'sokaksız kentler'in ortaya çıkmasına yol açmıştır (Friedman, 1986; akt; Doğan, 2001). 1980 sonrası dünyanın birçok ülkesinde ve Türkiye'de devletin üretim ve tüketim alanından çıkarak ekonomik sistemin işleyişini özel sektöre bırakması ve kamusal yatırımları özelleştirmesi neoliberal

politikaların hızla kamusal alanı da etkisi altına almasını sağlamıştır. Bu yeni sisteme göre kamu yatırımlarının özel sektöre devredilmesi gerektiğini destekleyen Goldberger (2007) bu durumda, kamusal mekânların kar merkezli yatırımlar çerçevesinde ele alınarak 'parçalı' ve 'sözde' kamusal mekânlar ortaya çıkaracağını ifade etmektedir. Tüketim ekonomisi çerçevesinde giderek özelleşen kamusal alanlar Christine Boyer'e (1994) göre pek çok Avrupa kentinde de örneği olan, yaşam tarzı paketi ile pazarlanan ve sorunlu bölgelerden yalıtılarak sınırlandırılan yeni "illüzyon mekânları"dır. Banerjee (2007) alışveriş merkezleri, kurumsal plazalar gibi güvenli alanların kaotik kentsel alanlardaki riskleri bertaraf ederek temalı kamusal mekân illüzyonu yarattığını ileri sürmektedir. Postmodern dönemde kentlerde görülen suç artışı ve güvenlik problemi özel ve temalı kamusal mekânların sınırlarının yapısal ve teknolojik olarak güvenlik bariyeri olarak kurgulanmasına yol açmıştır. Mega ölçekli kentlerde yüksek gelir sahiplerinin ihtiyaç duyduğu bu güvenlik adaları yeni bir kamusal inşaa etmektedir.

Postmodern dönemde kamusal mekânda sınırlar kontrol edici ve metalaştırıcı görev üstlenmişlerdir (Borden, 2000). Kent içerisinde güvenlik önlemleri ve duvarlar ile birbirinden ayrılan farklı toplumsal gruplar ortak alanda bulunmama ve etkileşime girmeme eğilimindedir. Dolayısıyla mekânsal ayrışmayı yeni bir kamusal mekân türünün ortaya çıkışı olarak ele almak mümkündür. Orta ve üst sınıf için içe dönük olarak tariflenen kapalı kamusal mekânlar; bu mekânlarda yaşama, çalışma ya da alışveriş yapma şansı olmayanlara gittikçe kapatılmaktadır. Toplumsallık, eşitlik, evrensellik ideallerine dayandırılan modern kamusal mekânın aksine bu yeni kamusal mekânlar ayrılık ilkelerine ve uzlaştırılmaz farklılıklara dayandırılmaktadır (Caldeira, 1999). Benzer sosyal gruplar kamusal faaliyetlerini diğer insanlardan fiziksel olarak izole edilmiş kapalı, homojen kamusal mekânlar içerisinde gerçekleştirmektedir (Murray, 2004). Bu bağlamında neoliberal kentleşme politikaları çerçevesinde tariflenen postmodern kamusal mekânın farklı sosyo-ekonomik gruplar tarafından paylaşılan "surlarla çevrili" homojen adacıklar haline geldiği söylenebilir.

Sınır olgusu sosyolojik sonuçlarıyla fiziksel bir gerçek olmaktan öte, kendi fizikselliğini ortaya koyan sosyolojik bir durumdur. Diğer bir deyişle sınırlar sosyolojik unsurlar tarafından oluşturulurlar (Simmel, 1997). Postmodern dönemde modern kentin görünmeyen sınırlarının yerini yeni hayat tarzlarının temsil ettiği katı sınırlar ve duvarlar almaktadır. Postmodernizmin ürettiği mekânsal durumlardan biri olan ve güvenlik kaygısı, suç korkusu, statü arayışı gibi nedenlerle ortaya çıkan kapalı siteler; dış kamusal mekânlardan fiziksel olarak ayrılan ve kamusal mekânlara erişimin sınırlandırıldığı alanlardır (Landman, 2000; Kurtuluş, 2003). Kapalı site yerleşimlerinin temel konseptini sınır kavramı oluşturmaktadır. Buradaki sınır kavramı fiziksel ve görsel olduğu kadar sosyo-ekonomik farklılıklara dayanan kavramsal bir eşiktir.

1980 sonrası dönemde hızla büyüyen ve değişen İstanbul'un farklı bölgelerinde yukarıda tartışılan nitelikte özel kamusal alanlar inşa edilmiş, kentin riskli ve kaotik yapısı içinde bu güvenlik adaları giderek artan bir ilgiyle tercih edilmiştir. Bu yeni kamusal alanları üreten yatırımların başında, alışveriş merkezleri ve güvenli konut alanları gelmektedir. Ancak, İstanbul'un 1980'lerde henüz kırsal alan olan ormanlık kuzey batı bölgesinde, ülkede neoliberal politikalar henüz uygulanmaya başlamışken bir girişimci tarafından yaptırılan Kemer Country bu anlamda yapılan ilk kapalı sitedir. Mahalle konsepti (Traditional Neighbourhood Development) ile ünlü olan iki Amerikalı mimara ilk taslağı hazırlatılan bu konut sitesi benzer yatırımlar için örnek olmuş ve diğer kapalı sitelerin de inşasıyla Göktürk köyü hem sosyo-ekonomik hem de kentsel, mekânsal ve morfolojik özellikleri nedeniyle bu çalışmanın konusu olmuştur. Birbirinden bağımsız yatırımcılar ve kullanıcılar tarafından inşa edilen güvenli konut sitelerinin kamusal mekânı göz ardı eden kümelenmesi yeni bir alan ortaya çıkarmış. Bu kümelenmenin morfolojisini belirleyen sitelerin sınırları, kentsel kamusal alanın sosyolojik, tarihsel ve kültürel özelliklerini ortadan kaldırarak yalın bir mülkiyet çizgisine dönüşmüştür. Çalışma kapsamında kentsel artikülasyonun bu yeni öğesinin özelliklerinin anlaşılabilmesi için sınır kavramının anlamı ve kamusal mekân oluşumuna etkileri incelenecektir.

3. SINIR KAVRAMI VE KAMUSAL MEKÂN İLE İLİŞKİSİ

Sınır kavramı bir yandan eşik ve limit tariflerken, diğer yandan ayrıştırıcı, tanımlayan, kısıtlayan, çeper oluşturan çok katmanlı bir olgudur. Bilgi, gündelik yaşam, beden gibi farklı ölçeklerde tecrübe edilen sınırlar bazen fiziksel bazen de soyut olabilmektedir (Konuk ve Karanfil, 2018). Sınırlar, mekânsal ve zamansal bağlamda bir şeyin kenarı olarak kendilerini gösterirler ve iki tarafın ayrımı olarak ortaya çıkarlar (Borden, 2000). Sınırlar iki farklı tür alanı / olguyu birbirinden ayıran, farklı ölçek ve katmanlarda faaliyet gösteren, ilişkilerin ve farklılıkların oluşturduğu dinamik arakesitlerdir. Richard Sennett (2006)'e göre sınırlar bir ayırandan çok; farklı grupların birbiriyle karşılaştığı, etkileşime girdiği yer olarak ilişkilerin ve farklılıkların oluşturduğu ara yüzlerdir. Tıpkı yaşayan organizmalarda olduğu gibi kentsel mekânda da farklı fiziksel ve sosyal koşulların varlığı sınırları daha aktif hale getirmektedir.

Mimari eylemin ilk basamağı insanın kendisini içinde güvende hissedebileceği sınırlı bir hacim yaratmaktır (Kuban, 2002). İnsan doğal çevresindeki sınırları deneyimleyerek korunma, mülkiyet edinme, sahiplenme vb. içgüdülerle bulunduğu mekânı sınırlayarak kendi çevresini yaratmaya başlamıştır. Zaman içerisinde sınırı biçimlendirmeyi, dönüştürmeyi ve yönetmeyi öğrenen insanın oluşturduğu yapılı çevre ile sınırlar kültürler ve kimlikler arasında da oluşmaya başlamıştır (Selçuk ve Sorgun, 2016). Mimari ve kentsel mekân tanımlanan boşluk ve sınır öğelerinin ortak oluşturdukları çok boyutlu bir olgudur. Biri olmadan diğeri ile mekân tanımlamak mümkün değildir (Norberg-Schulz, 1971). İki boyutlu bir çizgiden fazlası olan sınırlar mekânı tanımlamak, açmak, kapatmak, ayırmak, korumak gibi özelliklerinin yanında kimliğin tutulmasına, ilişkilerin tanımlanmasına, insan eylemlerinin düzenlenmesine ve çevrelenme derecesinin belirlenmesine hizmet etmektedirler (Uçar, 2005).

August Schmarsow sınırların belirlenmesinin mekânın mimari artikülasyonunun ilk adımı olarak görülebileceğini belirtirken, mimarinin temel uğraşlarından birinin sınırların oluşturduğu fiziksel artikülasyon olduğunu ifade etmektedir (Schmarsow, 1993; 287). Mekân-kent-insan arasındaki ilişkileri tanımlayan sınırlar sürekli sürekli diyalektik ilişkilerin olduğu yerlerdir. Peter Marcuse'a göre yaşamın geçtiği tüm mekânlar sınırlandırılmıştır (Marcuse, 1999). Kentsel kamusal mekânları tanımlı hale getiren ve ona karakter veren sınırlarıdır. İnsan ilişkileri sınırlar tarafından belirlenmektedir. Sınırların toplumsal yaşam üzerinde belirli etkisi vardır. Sınırlar insan eylemlerinin sahnesi olan mekânı oluştururken, aynı zamanda içindeki toplumsal yaşam hakkında ipuçları verirler (Lefebvre, 1991). Bu durum en belirgin biçimde kentsel - kamusal mekânda görülmektedir. Kentsel sınırlar yalnızca mekânsal öğeler değil, aynı zamanda işlevsel, sosyo-ekonomik ve politik özelliklere sahip çok boyutlu varlıklardır. Kentsel kamusal mekânda sınır kavramı her döneme özgü farklı ifade biçimleri kazanırken; farklılıklar arası ilişkiler kimi zaman görünür sınırlar ortaya çıkarırken, kimi zaman da soyut çizgiler olarak varlık göstermektedir.

İnsanların topluluk olarak yaşamaya başladığı ilk yerleşmelerde sınırlar kapanma, korunma, doğadan ayrılma ve bir toplumsal düzen oluşturma amacıyla oluşturulmuştur. Antik dönem kentlerinde sınırlar kenti saran yüksek duvarlar şeklindedir ve kent içinde yaşayanları, dışarıdan gelebilecek tehlikelerden korumak amacıyla inşa edilmiştir. Agoralar, forumlar gibi açık, yarı açık ve kapalı mekânlardan oluşan kentsel kamusal mekânlar iç ve dış kamusal mekânlar arasında geçirgen sınırlara sahiptir. Ortaçağ kentlerinde surlar, hem güvenliği sağlayan hem de kent ile kırsal alanı ayırıştırarak tanımlayan mimari öğelerdir. Ortaçağda kamusal olgusu feodal kent devletlerinin merkezi otoritesi ile bütünleşmiş temsili bir kamusalıktır. Bu dönemde kamusal mekânın sınırlarını ve kent içerisindeki dağılımını binalar belirlemektedir.

19. yüzyılda sanayi devrimi ile sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan hızla büyüyen ve gelişen kentlerde kamusal kavramı ve kamusal-özel mekân ilişkisi yeniden ele alınmış; sınırların bu şekilde yeniden çizilmesiyle kent dokularında farklılıklar oluşmuştur. Kent dışı sınırlar ortadan kalkarken; kentsel kamusal mekânlar önceki yüzyıllardan çok farklı bir konuma geçmiştir. Richard Sennett'in belirttiği üzere; modernizmle birlikte kamusal sözcüğü herkesin denetimine açık olan anlamına gelirken özel alan kavramı kişinin ailesi ve arkadaşlarından oluşan korunaklı bir yaşam alanını temsil etmektedir (Sennett, 2013). Kamusal mekân tüm bireylerin ortak yaşam alanıdır ve kamusal mekânda toplumsal katılım ön plandadır. Manuel Castells (1977)'e göre ortak bir üretim ve tüketim mekânı olan modern kent yeni ekonomik sistemin gereği olarak konut, okul, hastane, ulaşım gibi kolektif yapıları içerir. Bu tam da Jürgen Habermas'ın kamusal alan tarifine karşılık gelmektedir. Habermas (2010: 96) kamusal alanı "Modern toplum kuramlarında, toplumun ortak yararını belirlemeye ve gerçekleştirmeye yönelik düşünce, söylem ve eylemlerin üretildiği ve geliştirildiği ortak toplumsal etkinlik alanına işaret etmek için kullanılan kavram" olarak tanımlamıştır. Bu nedenle Sennett'in (1999) de ifade ettiği gibi kent bizatihi kendisi bir kamusal alandır.

Ancak Henry Lefebvre'nin (1991) kapitalist ilişkilerin sebebi ve sonucu olarak gördüğü modern kent mekânında gündelik toplumsal hayat üretim-tüketim ilişkilerinin belirlediği yeni sınırlar çerçevesinde gerçekleşebilmektedir. Modern kentin sınırları insanların kent içerisinde belirli hedeflere doğru ilerlerken öğrendikleri davranış kalıplarından hangisini yapacaklarına dair işaretler gönderirler (Bauman, 2010). Oturma-çalışma bölgeleri, sanayi alanları ve kamusal mekânların kentsel mekânda belirli çizgilerle birbirinden ayrıldığı modern kentte sınırlar düzenlemenin ana etmenlerinden birini oluşturmaktadır (Keleş, 2004; Sennett, 2006) ve taşıdıkları imajlarla önem kazanmaktadır. Modern kent tasarımı bu sürekli sınırları düzenlemek üzerine çalışmaktadır. Modern yaşamda bölgeler arasında sürekli geçişler, giriş ve açıklıklar günlük yaşamın ana hareketini belirler. Kentsel kamusal mekândaki sınırlar bu sürekli diyalektik pekiştirerek yansıtmaktadır (Waterhouse, 1993; akt; Uçar, 2005). Kamusal mekânda artık daha fazla zaman geçiren birey için fiziksel sınırlar yanı sıra psiko-sosyal sınırlar ortaya çıkmaktadır (Bauman, 2010).

Kamusal mekânda sınırlar birer çizgi olmaktan öte sosyal ve toplumsal boyutlarıyla birlikte çok katmanlı biçimde var olmaktadır.

Modern kenttin kamusal mekânları kentteki her kültürden ve sosyo-kültürel statüden kişilerin kullanımına açık, bütün sosyal sınıfların içerisinde hareket edebildiği ve birbirine temas edebildiği erişilebilir mekânlar olarak tariflenmektedir (Giddens, 1994; Kurtuluş, 2006; Gökğür, 2008). Modern kentin planlanma ilkelerinde tüm kentlilere açık kamusal mekânların tasarlanması önemli rol oynamaktadır. Modern toplumun merkezi olarak görülen bu mekânlar insanları topluma bağlayan fonksiyonel ve ritüel faaliyetlerin gerçekleştiği, toplumu birbirine bağlayan ortak bir zemin olarak görülmektedir (Carr, Francis, Rivlin & Stone, 1992). Ancak Le Corbusier'in işaret ettiği gibi kent artık her şeyden önce işlevsel bir birimdir. Bu durum sosyal bir idealden çok erken dönem kapitalist sistemin kitlesel üretim ve tüketim ihtiyacının belirlediği bir zorunluluk olarak görülmelidir. Toplumsal ayrışma esas olarak sınıfsal olduğu için aynı sınıfın birlikte olabileceği kamusal tüketim alanları ortak ve onlara erişim makuldür. Jane Jacobs 1961 yılında yayınlanan 'The Death and Life of Great American Cities' kitabında modern kentsel planlama anlayışının aslında kamusal mekânlara zarar verdiğini bunun da toplumsal ayrışmayı hızlandırdığını ve kentsel alanlarda güvenlik problemini ortaya çıkardığını ortaya koymuştur (Jacobs, 2011). Benzer şekilde Jan Gehl (2011) 'Life Between Buildings: Using Public Space' adlı kitabında modern kentin işleve dayanan kurgusunun toplumu gruplara böldüğünü, geleneksel kentsel dokularda kamusal alan olan sokak ve meydan gibi kentsel mekânların giderek etkinliğini yitirdiğini belirtmiştir. Otomobil ve benzeri ulaşım araçlarına göre ve ekonomik sistemin gerektirdiği işlevsel kurguya göre tekrar planlanan kentler, geleneksel kamusal alanlarını ve buna bağlı olarak kamusal belleğini ve kimliğini de yitirmeye başlamıştır. Tüm farklı kimliklerin bir araya gelebileceği kamusal alanlar bundan sonra azalmaya başlayacak yeni ekonomik dönemde gelir düzeyi ya da toplumsal statüsü kimliklere göre sınırlandırılmış kamusal alanların bir metası haline gelecektir.

Postmodern dönemin neo-liberal politikaları ve küreselleşme dinamikleri kentsel mekânın değişiminde ekonomik değerlerin ön plana çıkmasına ve özelleşmiş kamusal mekânların üretilmesine yol açmıştır. Yatırımcıların tüketim çağına özelliklerine göre inşa ettiği projelerin kamusal yarardan çok ekonomik nedenleri vardır. Çoğunluğu yapı adalarından oluşan kapalı siteler, postmodern dönemde kamusal mekânının niteliğini etkileyen önemli kentsel unsurlardan biridir. Sosyo-mekânsal kutuplaşmanın kentsel mekâna yansımaları olarak nitelendirilebilen kapalı siteler benzer gelir seviyesine ve tüketim alışkanlıklarına sahip grupların bir arada yaşadıkları, yüksek güvenlik önlemleri ile korunan, belirli bir pazarlama konsepti çerçevesinde planlanan kamusal mekânların özelleştiği yerleşimlerdir (Caldeira, 2000). Yüksek duvarlar ve sınırlar ardında kendi özelleşmiş kamusal mekânlarını yaratan bu yerleşimler kentsel mekânla artiküle olmaktan ve bir bütün oluşturmaktan uzaktır. Tüm dünyada örnekleri bulunan kapalı siteler kenti-kamusal mekânı yalnızca sosyal olarak değil, mekânsal ve görsel olarak da parçalamaktadır. Bu çalışma İstanbul kentsel alanından uzakta, kapalı sitelerin oluşturduğu yeni bir morfolojide ortaya çıkan kentsel mekânın kamusal alanını inceleyecek ve kamusal mekânı niteleyen yeni bir sınır kavramını İstanbul'daki Göktürk yerleşim alanı üzerinden tartışacaktır.

4. KAPALI SİTELERİN KÜMELENMESİ VE KAMUSAL MEKÂNA ETKİSİ: GÖKTÜRK

Tarih boyunca farklı uygarlıkların başkenti olmuş İstanbul'un mimari karakteri tarihsel kentsel artikülasyonun ve katmanlaşmanın bir sonucu olarak oluşmuştur. Bir palimpsest kent olarak İstanbul bu katmanlarının izlerini sergiler. Tüm tarihsel dönemlere ait izler ve yapılar kentin morfolojisinin çok boyutlu ele alınmasını gerektirir. Modern dönemde hızlı bir kentleşme sürecinin etkilerini yaşayan İstanbul, 1990'lı yıllar ile birlikte yeni kentsel gelişmelerin sahnesi olmuş, çok boyutlu tarihsel artikülasyonunu sürdürmüştür. Yeni ekonomik süreçler kente yeni işlevler yüklemiş ve bunun sonucunda da yeni yapı biçimleri ortaya çıkmıştır. Ancak, kentsel sınırların dışında, kırsal alanda, üst gelir grubuna hitap eden, Uzun Kemer gibi tarihsel bir referansın yakınında yer alan ve kentle bağlantısını bir otobanla yapan postmodern yerleşme biçiminin ilk örneği olarak Kemer Country kentin bu özelliğini göz ardı ederek geliştirmiştir. Daha sonra pek çok benzer yerleşim alanının inşasıyla ortaya çıkan Göktürk, hem İstanbul ile eklemlenmeyen hem de kendi bünyesinde yer alan yapı adaların sınırlarından oluşan morfolojisi ile kamusal mekânın değişen niteliğinin incelenebileceği bir alan olarak seçilmiştir.

Göktürk, İstanbul'un kuzeybatı kırsalında yer alan eski bir köy olup günümüzde Eyüp ilçesine bağlı bir mahalledir. Belgrad ormanı ile çevrili Kemerburgaz bölgesinde yer almaktadır. Mimar Sinan'ın Roma kalıntıları üzerine inşa ettiği Uzun Kemer ile bütünleşmiş uzun bir tarihi geçmişe dayanmaktadır. 1980'li yılların başlarında devlete ait ormanlar ve askeri bölgelerle çevrili küçük bir tarım köyü olan Göktürk'ün kaderi 1973 yılında Göktürk'ü İstanbul'un yeni ticaret merkezi Maslak'a bağlayan ilk çevre yolunun açılmasıyla değişmiştir. İlk çevre yolu kentin kuzey kesiminde yer alan bu alanlarda yapılaşmanın önünü

açmıştır. Bu bölgede yer alan Göktürk'ün hızlı gelişiminin öyküsü proje süreci 1986 yılında oluşturulan ve 1990 yılında inşa edilmeye başlanan Kemer Country projesi ile başlamıştır (Çelebi Gürkan ve Özasan, 2016). Özel kulübü ve golf sahasıyla birlikte Kemer Country'nin sunduğu yeni yaşam biçimi vaadi Göktürk rüyasının başlangıcı olmuştur. Kemer Country konseptinin geliştirilme sürecinde Geleneksel Mahalle Gelişmesi (TND -Traditional Neighborhood Development) adını verdikleri yaklaşımları ile Yeni Şehircilik (New Urbanism) akımının kuramcılarında olan Andreas Duany ve Elizabeth Plater-Zyberk yer almıştır (Özaslan ve Akalın, 2009). Bu nedenle yerleşme ülkemizdeki postmodern özel güvenli konut alanlarının ilk ve özgün temsilcisi durumundadır. Kemer Country postmodern dönemde kamusal mekânların herkese açık ve herkes tarafından ulaşılabilir mekânlar olma özelliğinin değişmeye başlaması açısından sınırlar ardında düzenlenmiş, özelleşmiş kamusal mekânların ilk örneklerinden biridir (Çelebi Gürkan, 2017).

Kemer Country'nin ardından Göktürk'te benzer yaşam vaatleri kurgulayan, farklı yoğunluk ve tipolojide altmıştan fazla kapalı site inşa edilmiştir. 1990 yılında 3.068 olan nüfus, 2007 yılında 16.085, 2018 yılında ise 36.843'e ulaşırken (www.tuik.gov.tr)[†] arsa fiyatları da yükselmiştir. Göktürk-Kemerburgaz bölgesi son beş yılda İstanbul'da markalı konut fiyatının en fazla arttığı bölge olmuştur. Bu sürecin sonucunda üst gelir grupları Göktürk'te kendilerini alt sınıflardan yalıtılmak için kültür ve yaşam tarzı farklılıklarına dayanan topluluklar oluşturmuşlardır. Bu yerleşmeler kendi içerisinde demografik özellikler, sosyo-ekonomik durum ve kültürel değerler açısından çarpıcı bir homojenlik göstermektedir. Göktürk'ün sosyo-ekonomik statü durumu incelendiğinde nüfusun %70'nin A-B gelir grubuna dâhil olduğu görülmektedir. Bunun %45'ini A grubu oluşturmaktadır. Nüfusun %10'u ise D gelir grubuna dâhildir (www.endeksa.com/analiz/istanbul/eyup/gokturk-merkez-mah/demografi#ses). Güvenlik ihtiyacı ile başlayan süreçte mekânsal olarak sınırlarla ayrılma eylemi değişim geçirerek yoğunlaşmış ve kentsel mekândaki etkileri keskinleşmiştir. Kentsel mekân parçalara ayrılırken, zengini yoksuldan ayıran katı sınırlar inşa edilmiştir. Göktürk İstanbul bütününde sosyal ve mekânsal ayrışma açısından en net örneklerden birini oluşturmaktadır. Göktürk'ün kentsel büyümesinin egemen kalıbı sosyo-mekânsal ayrışmadır. Mekânsal olarak parçalanmış, sosyal açıdan birbirinden çok farklı grupların yaşadığı Göktürk, kamusal mekân-sınır ilişkisinin okunabileceği morfolojik yapısı dolayısıyla araştırma alanı olarak seçilmiştir.

Şekil 1: Göktürk'ün makro sınırlarının incelenmesi (Google Earth, 2018; Raguoitis, 2014'de yer alan yerleşim planı altlık olarak kullanılmıştır)

Göktürk'ün makro sınırları incelendiğinde yerleşimin tüm yönlerinden sınırlandırıldığı görülmektedir. Göktürk'ü üç yönde sarak doğal bir sınır oluşturan Belgrad Ormanı Göktürk'ün mekânsal olarak tanımlanmasında önemli role sahiptir. Göktürk'ü Kemerburgaz'dan ayıran Uzunkemer ise yerleşimi sınırlandıran ve bir başlangıç-bitiş noktası yaratan güçlü bir sınır ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yerleşimin güneybatı yönünde yer alan Hasdal-Kemerburgaz karayolu da büyüme sınırlarını belirlemektedir (Şekil 1-2). Bu bağlamda Göktürk'te sınır mekânlarının yerleşimin büyümesini kısıtladığı söylenebilir.

[†] Eyüp Belediyesi Nüfus Müdürlüğü ve TÜİK ile yapılan görüşmelerde, böyle bir göstergenin hesaplanmamış olmasından dolayı, Göktürk nüfusunun ne kadarının kapalı sitelerde yaşadığına dair net bilgi elde edilememiş olsa da nüfusun ¾'ünden fazlasının kapalı sitelerde yaşadığı tahmin edilmektedir. İncelenen caddeler üzerinde yer alan kapalı sitelerin barındırdığı nüfus kapasitesi yaklaşık 22.000 kişidir

Şekil 2: Göktürk genel görünüm (<https://www.newgokturk.com>)

Göktürk tümüyle tasarlanmış geçirimsiz kapalı site adalarının kolajından oluşan özel bir kentsel alandır. Herhangi bir morfolojik bütünlük ilişkisi kurma zorunluluğu aranmaksızın mülkiyet izlerine göre oluşmuş parsel düzeni görülür. Kapalı yerleşim adalarının sınırları kamusal mekân yerine mülkiyet ilişkilerini belirlemektedir. Göktürk'ün sokak dokusu incelendiğinde sokak sisteminin yapı adalarına bağlanan kılcal bağlantı yollarından meydana geldiği görülmektedir (Şekil 3). Yerleşmenin ana omurgası ve en önemli caddesi İstanbul Caddesidir. İstanbul Caddesi, Cumhuriyet Caddesi ve Harmanlar Caddesi kapalı sitelere ulaşımı sağlayan ana yollar olarak göze çarpmaktadır. Kapalı siteler bu yollara kılcal bağlantı yoluyla mümkün olduğunca az noktadan bağlanmaktadır.

Şekil 3: Göktürk'ün yerleşim planı, kapalı sitelerin oluşturduğu morfolojik yapı ve sınır durumları

Yan yana kapalı konut yerleşimlerinin yüksek beton duvarlar ve tel örgülerden oluşan sınır duvarları kentsel mekânda etkileşimsiz uzun yüzeyler teşkil ederek birer kent duvarı haline gelmiştir. Bu

kent duvarları sınırları belirlemenin ötesindeki içerideki güvenliği ve düzeni sağlamaya yönelik, güvenlik sistemleriyle izlenen “tasarlanmış” geçirimsiz sınırlardır. Bu sınırlar kamusal kaldırımın sınır arkası ile olan etkileşimini koparmakta, her kentin bu bölümünün algılanmasını zorlaştırmakta ve mekândaki yaya hareketlerinin azalmasına neden olmaktadır. Kuşatılmış parsellerin içi adeta ayrı birer “muhit” haline gelmiş, yarattığı sosyo-psikolojik etki nedeniyle çevresindeki kamusal mekânları kullanılmayan alanlar haline getirmektedir (Şekil 4).

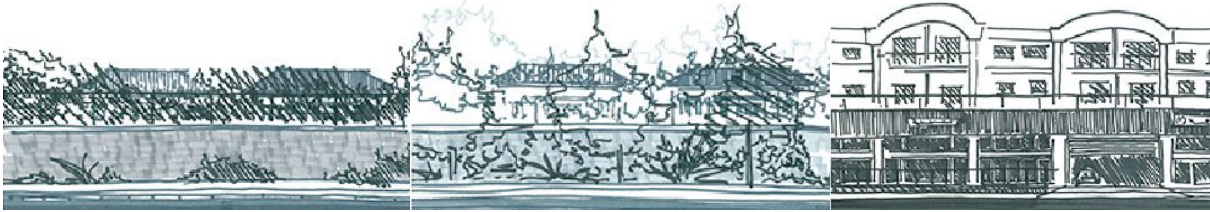

Şekil 4: Göktürk'te kapalı site sınırlarının oluşturduğu “kamusal” mekânlar

Göktürk'te yer alan kapalı sitelerin bina yerleşimleri incelendiğinde; sınırları, blokları ve açık mekânları ile birlikte planlanan yerleşimlerde konutların sınırdan olabildiğince uzaklaştırılarak içe dönük biçimde planlandığı görülmektedir. Özellikle az katlı konut dokusuna sahip kapalı sitelerde konut dokusunun geri çekilerek, sınır duvarının gerisinde yeşil doku ile “border zone” oluşturulduğu görülmektedir. Bina cepheleri kamusal mekânla arayüz oluşturmamakta, katı sınır duvarları ile ayrılmaktadır (Şekil 5-6).

Şekil 5: Göktürk'te yer alan kapalı site yerleşim tipleri ve sınırlar

Şekil 6: Göktürk'te kapalı sitelerin sınır örnekleri (Raguotis,2014)

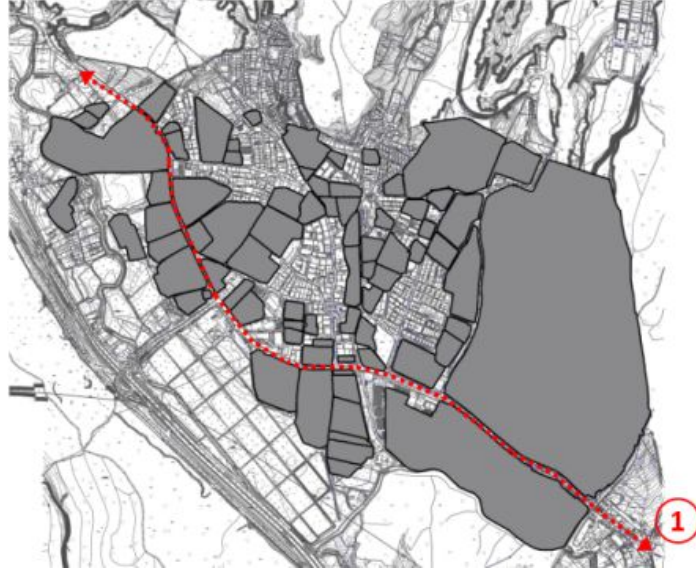
4.1. KAMUSAL MEKÂN - SINIR İLİŞKİSİNİN İNCELENEMESİ: İSTANBUL CADDESİ

Bu çalışmanın amacı “sınır” kavramı çerçevesinde kuramsal bir temel oluşturularak, bu kavramın kamusal mekânla ilişkisine kapalı konut yerleşimleri çerçevesinden bakarak; kentsel mekânda sonuçları alınmaya devam eden postmodernizm ve neoliberal yeniden yapılanma döneminin mekânsal sınırlar üzerindeki etkisinin de tartışılabileceği bir analiz zemini yaratmaktır. Çalışmanın temel problematiği alan çalışması olarak seçilen Göktürk'te gözlemlenen kamusal - özel mekân arasında gözlemlenen sınır durumunun Türkiye'de bu zamana kadar deneyimlenen kamusal mekân - özel mekân ayırımından farklı bir çelişkiye işaret etmesine dayanmaktadır. Çalışma bu yeni durum içerisinde kamusal mekânları irdelemeyi hedeflemektedir. Bu amaçla çalışma kapsamında fiziksel-mekânsal sınır durumları araştırılmıştır.

- Yöntem

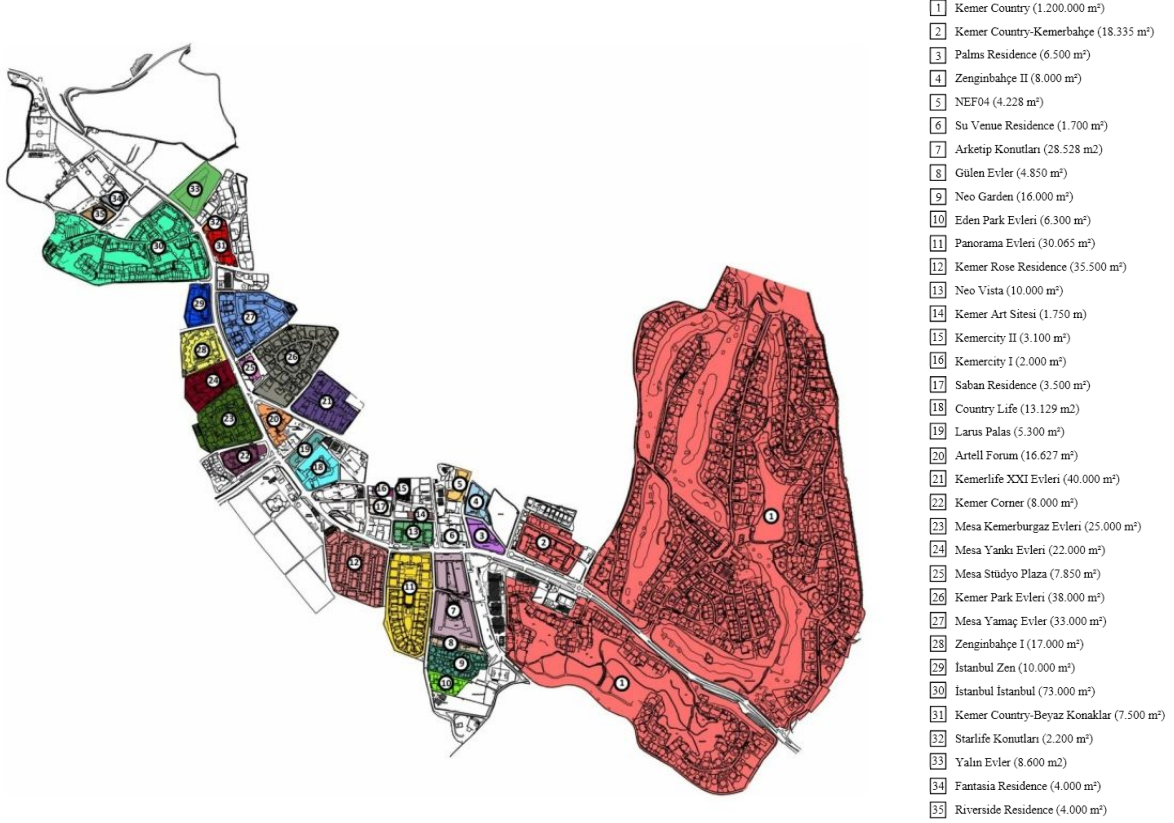
Kapalı konut alanlarının meydana getirdiği postmodern bir kentsel mekân düzenlemesi içerisinde kamusal mekânın dönüşümü morfolojik analizler ve sınır-kenar analizleri olmak üzere iki alt aşama içerisinde analiz edilmiştir. Çalışmanın ilk aşamasında Göktürk'te kapalı sitelerin meydana getirdiği fiziksel

formun biçimlenişi ve sınırlarının oluşturduğu morfolojik yapı incelenmiştir. Kullanılan yöntem M. R. G. Conzen tarafından geliştirilen morfolojik analiz yöntemidir. Morfolojik analiz parsel düzeni, sokak dokusu, yapı adası sınır ilişkisi ve bina parsel ilişkisi bağlamında gerçekleştirilmiş, Göktürk'ün fiziksel dokusu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bir sonraki aşamada yerleşmenin ana omurgasını oluşturan İstanbul Caddesi sınır-kenar analizleri ile irdelenmiştir. Sınır-kenar analizlerinde Göktürk'te kamusal mekânların kapalı siteler ile ilişkisine odaklanılmıştır. Bu bağlamda sınırlar ve kontrollü erişim noktaları, sınırların niteliği, sınırdaki yer alan yapıların işlevi, sınırı oluşturan fiziksel ve sembolik öğeler ile bina-sokak ilişkisi irdelenmiştir. Kamusal mekânların incelenmesiyle elde edilen veriler haritalar, açıklamalı tablolar, çizimler, diyagramlar ve fotoğraflar ile ortaya konmuştur.

Şekil 7: İstanbul Caddesi'nin konumu (plan kaynak: Eyüp Belediyesi, 2016)

Göktürk'te kamusal mekân - sınır ilişkisinin ayrıntılı biçimde incelenebilmesi için üzerinde en fazla sayıda kapalı site yerleşimi bulunan İstanbul Caddesi ele alınmıştır (Şekil 7). Göktürk'ün birinci derece ulaşım aksı olan İstanbul Caddesi 2,7 km uzunluğundadır. Güneydoğu-kuzeybatı yönünde uzanan doğrusal karaktere sahip caddenin başlangıç ve bitiş noktaları belirgindir. İstanbul Caddesi güneybatı yönünde Uzunkemer ile başlayıp, kuzeybatı yönünde tarım arazileri ile sonlanmaktadır. Cadde üzerinde farklı yoğunluk ve tipolojide 35 adet kapalı site yerleşimi yer almaktadır. Kapalı site alanları lekeler halinde gösterilmiş, bunun yanında site büyüklükleri karşılaştırılabilir biçimde ayrı ayrı verilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8: İstanbul Caddesi üzerinde yer alan kapalı siteler

Cadde boyunca yer alan kapalı sitelerin bina kurguları incelendiğinde üç farklı türde konut yerleşimi gözlemlenmektedir. Bunlar;

- Az katlı tekil konutlardan (villalardan) oluşan konut dokusu (Kemer Country, İstanbul İstanbul, Neo Garden, Eden Park Evleri, Gülen Evler gibi),
- Yüksek katlı konut bloklarının kütsel olarak bütünlük etkisi verecek biçimde bir araya getirildiği konut dokusu (Zenginbahçe I-II, İstanbul Zen, Mesa Kemerburgaz, Artell Forum, gibi)
- Yer aldıkları parselin mülkiyet izlerine göre şekillenen çok katlı tek konut bloklarıdır (Larus Palas, Su Venue, Göktürk Suits gibi).

4.1.1. SINIR-KENAR ANALİZİ

Kapalı site yerleşimlerinin oluşturduğu fiziksel sınırlar incelenmesiyle elde edilen sonuçlar aşağıdaki şekilde tabloleştirilmiştir (Tablo 1);

Tablo 1. Göktürk Sınır-Kenar Analizi

Morfolojik analiz	Görseller ve Açıklamalar

<p>Sınırlar ve kontrollü erişim noktaları</p> <p>▲ Güvenlik kontrol ▲ Acil durum kapıları</p>	
<p>Sınırların niteliği</p> <p>Aktif Pasif</p>	
<p>Sınırdaki yer alan yapıların işlev analizi</p> <p>■ Alışveriş, ticaret ■ Kafe, restoran, pastane ■ Güzellik ve bakım merkezleri ■ Banka ■ Konut ■ Konut-özel alan sınırı</p>	
<p>Sınır öğeleri (Fiziksel)</p>	

	
Sınır öğeleri (Sembolik)	<p>Güvenlik kabinleri ve görevlileri Güvenlik kameraları İnsan ölçeğini aşan giriş kapıları Sınır duvarları boyunca kaldırımlara yer verilmemesi Çift katlı sınırlar (elektrik verilmiş teller)</p>
Bina-sokak ilişkisi <p> Kapalı sitelere giden ana yollar Kapalı sitelerin özel yolları</p>	 <p>Mesa Yamaç Evler</p> <p>İstanbul Zen</p>

Morfolojik analiz: İstanbul Caddesinin morfolojik yapısı incelendiğinde, mülkiyet izlerine göre oluşmuş parsel düzeni göze çarpmaktadır. Kentsel mekân üretimi parçalı biçimde yalnızca geliştirici-yükleniciye bırakılmıştır. Bir kentsel strüktür oluşturmaktan uzak, birbirinden bağımsız bu bölgeler fiziksel olarak birbirilerine yakın olsalar bile morfolojik olarak birbirlerinden ve kentten kopuk durumdadır. Kemer Country caddenin morfolojik yapısında baskın bir unsurdur.

Sınırlar ve kontrollü erişim noktaları: Cadde boyunca sıralanan 34 farklı kapalı sitenin 22 tanesinin caddeye sınırı bulunmaktadır. Kapalı sitelerin sınırlarını oluşturan elemanlar incelendiğinde geçirimsiz ve geçirimsiz örneklerle rastlanmaktadır. Kemer Country, İstanbul İstanbul, Mesa Kemerburgaz, Mesa Yamaç, Mesa Yankı, Kemer Corner siteleri tel ya da parmaklıkla yükseltilmiş duvarlar ve yeşil dokulardan oluşan geçirimsiz sınırlara sahiptir. Cadde üzerinde en fazla kapalı sınır teşkil eden kapalı site Kemer Country'dir. Kapalı siteler genellikle bir ya da iki kontrollü girişe sahiptir. Bu girişlerden biri güvenlik görevlisiyle korunurken diğeri genellikle kartla açılan otopark girişidir. Kemer Country, İstanbul İstanbul, Kemer Country Beyaz Konaklar, kemer Park Evleri, Mesa Yankı, Panorama Evleri'nde giriş kapıları sembolik etki

oluşturacak etkide abartılı biçimde planlanmıştır. Temel işlevi sokağa açılma ve sokakla iletişim kurma olan kapılar ölçek, kot farkı, malzeme farkı gibi özelliklerle kapalı yerleşimleri kamusal mekândan ayrılan bir platform görevini yerine getirmektedir.

Sınırdaki yer alan yapıların işlev analizi: Sınırdaki yer alan yapıların baskın işlevi konuttur. 13 adet kapalı sitenin zemin katları ise kamusal kullanıma açılmıştır. Baskın işlev ticaret ve alışveriştir. Bunu kafe, pastane gibi yeme-içme ve dinlenme mekânları ile güzellik ve bakım merkezleri izlemektedir. Bu tür örneklerde konutların bulunduğu üst katlara ulaşımı sağlayan giriş bölümlerinin güvenlik görevlileri ile korunduğu görülmektedir. Ancak bu durumun caddedeki hareketliliği arttırmadığı görülmektedir. Bu mekânları kullanan kapalı site sakinleri mekânların önüne kadar özel araçları ile gelmekte, her mekânın önünde yer alan özel otoparklara araçlarını park etmekte, mekânları kullandıktan sonra da özel araçlarına binerek caddeden ayrılmaktadır. Bu durum kamusal mekândaki park yoğunluğunu arttırmaktadır.

Sınır öğeleri: İstanbul Caddesi üzerinde yer alan kapalı siteler kamusal mekândan duvar, yeşil duvar, yeşil koridor + duvar, duvar + tel ya da parmaklık, geçirimsiz çit, bitki örtüsü gibi hat boyunca aynı doğrultuda uzanan tasarım elemanlarıyla ayrılmıştır. Bu sınırlar Lynch (1960)'in belirttiği kentsel sınır kavramına uygun biçimde doğrusal, sürekli ve ayırıcı etkiyi güçlendiren biçimdedirler. Malzeme ve tasarım farklılığı olmasına rağmen sürekli olarak eden güçlü sınırlar büyük kent parçalarının caddeyi kullanan kentli tarafından algılanmasını zorlaştırmakta, bu mekânları kentten koparmaktadır. İç ve dış arasındaki keskin ayrıma işaret eden sınır öğeleri ile dışarıya ile iletişim sınırlandırılmıştır. Kentsel mekânda uzun yüzeyler teşkil eden geçirgen olmayan sınırlar kamusal mekân olan kaldırımı kullanan yayaların etkileşim kurduğu kentsel yüzeyleri azaltmaktadır. Bunun yanında güvenlik görevlileri ve kameraları, insan ölçeğini aşan giriş kapıları, geniş ve bakımlı kaldırımlar, yeşil doku ile sınırdan geri çekilmiş konut dokusu gibi öğeler sembolik sınır oluşturmaktadır.

Sınırların niteliği: Sınırdaki yer alan yapıların cepheleri kamusal mekânın kullanımı üzerinde doğrudan etkilidir. Aktif, ayrıntı olarak zengin cephelerin varlığı kamusal mekânın kullanımını artırır. Kevin Lynch (1984) aktif kenar kullanımının kamusal mekânın niteliğini arttırdığının altını çizmiştir. İstanbul Caddesi üzerinde yer alan kapalı sitelerin sınır nitelikleri incelendiğinde genellikle pasif cephelere sahip olduğu görülmektedir. 100 m başına 0-2 kapı mevcuttur. Kemer Country, İstanbul-İstanbul, panorama Evleri gibi kapalı sitelerde giriş kapısına ulaşabilmek için yüksek duvarlar yanında 120 metre yürümek gerekmektedir. Sınırı oluşturan öğelerde sağır ve masif yüzeyler fazladır. Sınırlardaki vurgulanmış noktalar ve göstergeler kamusal mekânı tanımlayan özelliklerdir. Bu bağlamda ayrıntısız, tek düze cephe karakteri ve kullanım çeşitliliğinin olmaması da sınırları pasif hale getirmektedir. Bu durum sınır gerisindeki kamusal mekânın çekiciliğini azaltmakta ve kullanım durumu negatif yönde etkilemektedir. Rijit davranıp içine kapanan kentsel bu örüntüler toplumsal etkileşime olanak vermemekte, bu durum kentsel mekâna eklenmeyi olanaksız kılmaktadır. Zemin kat kamusal kullanıma açıldığı kapalı sitelerde şeffaf yüzeylerin kullanılması, kullanım çeşitliliği gibi unsurlarla aktif cepheler yaratılarak, kamusal ve özel mekan arasındaki etkileşim artırılmıştır.

Bina-sokak ilişkisi: Bina-sokak ilişkisi incelendiğinde sokak sisteminin yapı adalarına bağlanan kılcal bağlantı yollarından meydana geldiği görülmektedir. Kapalı sitelerin mekânsal formları burada yaşayanları evlerine ulaştırmayı amaçlayan kılcal bağlantı yolları üzerinden kurgulanmıştır. Özellikle alan olarak büyük sitelerde iç mekânda ulaşım için yeni yollar açılmıştır. Kapalı siteler bu yollara kılcal bağlantı yoluyla mümkün olduğunca az noktadan bağlanırken, mevcut yol ile yalnızca bir duvar kalınca ayrılmış, bu yollara paralel özel yollar inşa edilmiştir. Yüksek sınırlarla çevrili bu yollar kapalı siteler arasında ikincil bir sınır olarak işlev görmektedir. Kamusal mekân olan sokaklar Göktürk'te birbirinden kopuk, içe dönük yerleşim alanlarını saran yol ağlarına dönüşmüştür.

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Her geçen gün mevcut dokuya kapalı konut siteleri, alışveriş merkezleri ve ofis kompleksleri gibi önceden planlı ve genellikle rijit sınırlara sahip yeni bir yapı adalarının eklenmesi; ancak bu eklenmenin kentsel bütünlük oluşmasını sağlayan entegrasyondan uzak olduğu görülmektedir. Dünyada çok sayıda örneği olan bu dönüşümün ülkemizdeki en erken temsilcisi Göktürk kendisi kapalı bir kentsel alan haline gelmiştir. Kentsel doku ile fiziki ve görsel ilişki kurmayan; yüksek duvarlar ile mevcut kentsel dokuya kendini kapatan; içerisinde dolaşım ve erişim imkânının olmadığı; yaya dolaşımına olanak vermeyen; dolayısıyla kamusal faaliyetlerin yer almasını engelleyici yerleşmeler bütün bir yapı olarak algılanmaktadır. Bu çalışmada dikkat çekilmek istenen nokta kapalı sitelerin kamusal mekânların örgütlenmesi ile gelişecek bir kentsel alan düzenlemesi olmaksızın yan yana gelmesinden oluşan bir morfolojik yapının ötesinde meydana gelen yeni kentsel mekân ve bağlam içerisinde kamusal mekânların

giderek yok olmasıdır. Tarihsel olarak sınırların geçirgen hale gelerek eridiği yerler olan ve kentsel artikülasyonun kurucu öğelerinden biri olan kamusal mekânın bu özelliği Göktürk'te ortadan kalkmış durumdadır. Kentsel mekânın kurgusu, kamunun ortak iletişim ve etkileşim alanları aracılığı ile kendiliğinden ya da planlı gelişen bir morfoloji yerine özelleşmiş yapı adalarının güvenlik sınırlarından oluşan ve kentsel bütünlüğü oluşturamayan yeni bir duruma dönüşmektedir. Parçalı ancak "önceden planlı" bu yapı adalarının eklenmiş bir yapıda birlikte var olmak yerine mülkiyet sınırlarına göre belirlenmiş ve kamusal mekâna sırtını dönen güvenlik sınırlarının oluşturduğu rastlantısal bir morfolojik karakter kazandırdığı görülmektedir.

Kentsel mekânın eklenmesinde bir arayüz oluşturan sınırların bu özelliği giderek ortadan kaybolmuştur. Göktürk'te kapalı sitelerin fiziksel sınır öğeleri yalnızca fiziksel sınır belirleyici unsurlar olmayıp, aynı zamanda sosyo-ekonomik sınırların da belirleyicisidir. Kapalı sitelerden meydana gelen kentsel doku çevresindeki kamusal mekânı güçlü teknolojik ve yapısal sınırlarla kendinden ayırarak bu alanları kullanılmayan boş mekânlara çevirmekte, her sosyal grubun kendi güvenli sitesinde sosyal yaşam üretmesine olanak sağlamaktadır.

Güncel ekonomi politikalarının küresel kent stratejileri kapsamında geliştirilen büyük ölçekli kentsel projelerle kent, ayrışmayı güçlendirir nitelikte kapalı hacimler içerisinde yeniden üretilirken, bütüncül bir kentsel örüntü oluşturmaktan uzak şekilde planlanmaktadır. Göktürk'te karşılan benzer durumda kentsel mekânda yaşanan parçalanma insanların çevreye ilişkin yeni anlamlar üretebilmesine ve bu anlamlar içerisinde pozitif ilişkiler kurmasına olanak vermeyecek bir şekilde gerçekleşmektedir. Henüz binalar inşa edilmeden önce sınırlar inşa edilmektedir. Sosyal ayrışmanın tüm boyutlarıyla mekâna yansıdığı bu durumda tüm kentin kolektif biçimde paylaştığı bir açık kamusal mekânın var olma zemini ortadan kalkmıştır. Postmodern dönemde ortaya çıkan yeni kamusal olgusu alışveriş merkezlerinde, plazalarda ve insansız caddelerde oluşmaktadır. Sınırlandırılmış geniş alanlar ya da büyük kompleksler olarak inşa edilen kentsel alanlar sosyo-ekonomik statünün belirleyici olduğu yeni bir kamusal inşa etmektedir. Parçalanmış kentsel doku Göktürk'te özgün bir kentsel morfoloji ortaya çıkarmıştır. Bu durum kamusal bir alan olan kentin temel niteliğini değiştiren en önemli özelliklerden biri olarak tanımlanmalıdır. Kentsel artikülasyonun en önemli mekânsal öğelerinden olan kamusal mekânın değişen niteliği kentin eklenerek devinen ve tarihsel bir kimlik kazanmasına neden olan en temel özelliğini de tehdit etmektedir.

KAYNAKÇA

- Bauman, Zygmunt (2010). *Sosyolojik Düşünmek*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Banerjee, Tridip (2007). The Future of Public Space: Beyond Invented Streets and Reinvented Places. In (Eds: Matthew Carmona, Steve Tiesdell) *Design Reader*, pp: 153-162, USA: Elsevier Publishing.
- Borden, Iain (2000). Thick Edge: Architectural Boundaries in the Postmodern Metropolis. In (Eds: Iain Borden, Jane Rendell) *InterSections: Architectural Histories and Critical Theories*, pp:221-246, London and New York: Routledge.
- Boyer, M Christine (1994). *The City of Collective Memory*. Cambridge: MA: MIT.
- Caldeira, Teresa P.R. (1999). Fortified Enclaves: The New Urban Segregation. In (Ed: Setha M. Low) *Theorizing the City: The New Urban Anthropology Reader*, pp: 83-110, New Brunswick NJ: Rutgers University Press.
- Carr, Stephen., Francis, Mark., Rivlin, Leanne G., Stone, Andrew M. (1992). *Public Space*. New York: Cambridge University Press.
- Castells, Manuel (1977). *The Urban Question: A Marxist Approach*. London: Edward Arnold Press.
- Çelebi Gürkan, Ülkü., Özasan Nuray (2016). *Postmodern Konut Çevrelerinde Kamusal Mekânın Dönüşümü: İstanbul Göktürk Örneği*. İstanbul ve Konut Kültürü: Değişim, Dönüşüm, Devamlılık Sempozyumu Bildiri Kitabı, ss: 152-173, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi Gürkan, Ülkü (2017). *Postmodern Dönemde Kamusal Mekânın Dönüşümünün Kapalı Siteler Üzerinden İncelenmesi: İstanbul, Göktürk Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Doğan, Ali Ekber (2001). Türkiye Kentlerinde Yirmi Yılın Bilançosu. *Praksis*, Sayı: 2, 97-123.
- Friedman, John (1986). The World Hypothesis. *Development and Change*, Vol:17, Issue: 1, 69-83.
- Gehl, Jan (2011). *Life between Buildings: Using Public Space*. New York: Island Press.
- Giddens, Anthony (1994). *Modernliğin Sonuçları* (Çev: Ersin Kuşdil). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Goldberger, Paul (2007). The Rise of the Private City. In (Eds: Matthew Carmona, Steve Tiesdell) *Design Reader*, pp: 170-176, USA: Elsevier Publishing.
- Gökgür, Pelin (2008). *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Habermas, Jürgen (2010). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* (Çev: Tanıl Bora ve Mithat Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Jacobs, Jane (2011). *Büyük Amerikan Şehirlerinin Ölümü ve Yaşamı* (Çev: Bülent Doğan). İstanbul: Metis Yayınları.
- Keleş, Ruşen (2004). *Kentleşme Politikası*. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Konuk, Ece., Karanfil, Nilüfer (2018). Kentsel Mekân Üretiminde Sınır İnşası. *Betonart*, Sayı: 50, pp: 48-51.
- Krier, Leon (1979). The Cities within the City. *Architectural Design*, vol: 49, 19-32.
- Kuban, Doğan (2002). *Mimarlık Kavramları*. İstanbul: YEM Yayınları.
- Kurtuluş Hatice (2003). Mekânda Billurlaşan Kentsel Kimlikler: İstanbul'da Yeni Sınıfsal Kimlikler ve Mekânsal Ayrışmanın Bazı Boyutları. *Doğu-Batı Dergisi*, 6(23), 75-96.
- Kurtuluş, Hatice (2006). Kentsel Dönüşümde Modern Kent Mitinin Çöküşü Çerçevesinden Bakmak. *Planlama Dergisi*, 2006/2, 7-11.
- Landman, Karina (2000). *Gated Communities and Urban Sustainability: Taking a Closer Look at the Future*. Southern African Conference on Sustainable Development in the Built Environment, Strategies for a Sustainable Built Environment, Pretoria, South Africa, pp: 23-25.

- Lefebvre, Henri (1991). *The Production of Space* (Trans: Donalt Nicholson-Smith). Oxford: Blackwell.
- Lynch, Kevin (1984). *A Theory of Good City Form*. Cambridge: MIT Press.
- Marcuse, Peter (1999). Walls of Fear and Walls of Support. In (Ed: Nan Ellin) *Architecture of Fear*, pp: 101-114, New York: Princeton Architectural Press.
- Murray, Martin J. (2004). *The Evolving Spatial Form of Cities in a Globalizing World Economy: Johannesburg and Sao Paulo*. South Africa: HSRC Publisher.
- Norberg-Schulz, Christian (1971). *Existence, In Space and Architecture*. New York: Praeger Publishers.
- Özaslan, Nuray (1996). Tarihsel Kent ve Çağdaş Kentsel Tasarım Sorunu. *Mimarlık Dergisi*, Sayı: 270, 34-36.
- Özaslan, Nuray., Akalın, Aysu (2009). Reconstruction of the Vernacular. In (Ed: Şengül Öymen Gür) (Re/De) *Constructions in Architecture*, LIVENARCH IV, 4th International Congress Karadeniz Technical University, Faculty of Architecture Department of Architecture, Trabzon, Turkey, 09-11 Temmuz 2009, ss. 631-640.
- Raguotis, Andrius (2014). *Perceiving Gated Communities: Göktürk Mahalle, Istanbul*. Delft University.
- Schmarsow, August (1993). The Essence of Architectural Creation. In (Trans and Ed: Harry Francis Mallgrave) *Empathy Form and Space Problems in German Aesthetics 1873-1893* (Texts and Documents Series), pp: 281-297. California: The Getty Research Institute.
- Selçuk, Semra Arslan., Sorguç, Arzu Gönenç (2016). Sınırlanmıştan Sınra: Sınırdan Arayüze: Sayısalda Fiziksele. *Mimarlık Dergisi*, 388, pp: 54-58.
- Simmel, Georg (1997). The Sociology of Space. In (Eds: David Frisby, Mike Featherstone) *Simmel on Culture*, pp: 137-70, London: Sage Publications.
- Sennett, Richard (1999). *Gözün Vicdanı: Kentin Tasarımı ve Toplumsal Yaşam* (Çev: Süha Sertabiboğlu, Can Kurultay), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Sennett, Richard (2006). *Open City*.
<https://www.richardsennett.com/site/senn/UploadedResources/The%20Open%20City.pdf> (Erişim Tarihi: 01.06.2018)
- Sennett, Richard (2013). *Kamusal İnsanın Çöküşü* (Çev: Abdullah Yılmaz, Serpil Durak). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Uçar, Özlem Mumcu (2005). *Sınır Kavramına Mekânsal Bir Yaklaşım: Ankara Bahçelievler Yerleşiminde Sınırlara Bağlı Bir Analiz*. Doktora Tezi, İTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Tekeli, İlhan (2009). *Modernizm, Modernite ve Türkiye'nin Kent Planlama Tarihi*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Waterhouse, Alan (1993). *Boundaries of the City: The Architecture of Western Urbanism*. Canada: University of Toronto Press.